

Kárpát-haza SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2022/ 2. szám

VISY ZSOLT

Interdiszciplináris kutatások Énlakán, 2007–2022

MÁTYÁS SZABOLCS

A határon túli területek „szellemi tájainak” talentumföldrajzi vizsgálata a Nobel-díjas és Nobel-díjra jelölt magyar személyek esetében

CSATA ZSOMBOR – SÁNDOR ZSOLT

A nyelvtudás, jövedelem és nyelvhasználat a kisebbségi magyarok körében – egy szociológiai felmérés eredményei

BALI JÁNOS – NÁDAS ZSÓFIA

Székeludvarhelyi fiatalok magyarságképe

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2022/2. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2022/2. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2022/ 2. szám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bali János, Bakk Miklós, Benedek József, Csata Zsombor, Farkas György,
Hajdú Zoltán, Kovály Katalin, Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán, Nagy
Benedek, Nagy Imre, Péntek János, Péti Márton, Pozsony Ferenc, Rácz
Szilárd, Schwarcz Gyöngyi, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Tóth Géza,
Török Ibolya, Tózsér Anett

Szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik

Tördelőszerkesztő

Nádas Zsófia

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2022, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi
a kiadó álláspontját.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

TANULMÁNYOK 6

Visy Zsolt 6
Interdiszciplináris kutatások Énlakán, 2007–2022

Mátyás Szabolcs 19
A határon túli területek „szellemi tájainak” talentumföldrajzi vizsgálata
a Nobel-díjas és Nobel-díjra jelölt magyar személyek esetében

Csata Zsombor – Sándor Zsolt 28
A nyelvtudás, jövedelem és nyelvhasználat a kisebbségi magyarok körében
– egy szociológiai felmérés eredményei

Bali János – Nádas Zsófia 41
Székelyudvarhelyi fiatalok magyarságképe

RECENZÍÓ 56

Schwarcz Gyöngyi 56
Aszimmetriák és párhuzamosságok az etnopolitikai viszonyokban.
Recenzió Bárdi Nándor, Éger György és Filep Tamás Gusztáv (szerk.)
Magyarok Romániában (1990–2015), Tanulmányok az erdélyi magyarságról c.
művéhez

ABSZTRAKTOK 61

Schwarcz Gyöngyi

Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Aszimmetriák és párhuzamosságok az etnopolitikai viszonyokban.

Recenzió Bárdi Nándor, Éger György és Filep Tamás Gusztáv (szerk.)

Magyarok Romániában (1990–2015). Tanulmányok az erdélyi magyarságról c. művéhez

Kárpát-haza Szemle, 2022 (2), pp. 56–60., 63.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2022.2.05

Aszimmetriák és párhuzamosságok az etnopolitikai viszonyokban. Recenzió Bárdi Nándor, Éger György és Filep Tamás Gusztáv (szerk.) *Magyarok Romániában (1990–2015). Tanulmányok az erdélyi magyarságról* c. művéhez

A recenzió elsőként a kiadvány korábbi és jelenlegi kiadásai közötti különbségeket mutatja be, majd a kiadvány szerkezete és elméleti keretrendszere alapján annak pozicionálását végzi el. Ehhez számba veszi a tanulmánykötetben megjelent írásokat, amelyekről rövid tartalmi ismertetéseket közöl és feltárja a kötet elméleti keretezéséhez való viszonyulásuk mikéntjét is. Végül mindezek alapján a kötet egységes elméleti keretrendszerbe állításának hiányára, illetve ettől függetlenül a társadalomtudományi, kisebbségsszociológiai tudományosságban betöltött hiánypótló szerepére mutat rá.

Asymmetries and parallels in ethnopolitical relations. Review of the study of Nándor Bárdi, György Éger and Gusztáv Filep Tamás (ed.): *Hungarians in Romania (1990–2015). Studies on Transylvanian Hungarians.*

The review first presents the differences between the previous and current editions of the book and then positions it in terms of its structure and theoretical basis. It does this by taking stock of the papers published in the volume, providing brief summaries of their contents, and exploring how they relate to the theoretical basis of the volume. Finally, on the basis of all this, it points to the lack of a unified theoretical framework for the volume and, regardless of this, to its niche role in the social sciences and sociology of minorities.

RECENZIO

SCHWARCZ GYÖNGYI

Aszimmetriák és párhuzamosságok az etnopolitikai viszonyokban.

Recenzió Bárdi Nándor, Éger György és Filep Tamás Gusztáv (szerk.) *Magyarok Romániában (1990–2015), Tanulmányok az erdélyi magyarságról c. művéhez.*

Az erdélyi magyarság 1990 és 2015 közötti helyzetével foglalkozó tanulmánykötet a második, bővített kiadása annak a 2017-ben megjelent, a mostani könyvvel azonos címet viselő munkának, amelyet a jelenlegi szerkesztők közül ketten, Bárdi Nándor és Éger György jegyeztek. Az első kiadás Budapesten látott napvilágot, a Károli Gáspár Református Egyetem és a L'Harmattan Könyvkiadó gondozta, a szerkesztői elképzelés szerint pedig egyetemi oktatásban is használható szakkönyvnek szánták. A második kiadás már teljes egészében Erdélyhez kötődik, mivel az Erdélyi Múzeum-Egyesület és a Kriterion Könyvkiadó jóvoltából jelent meg Kolozsváron. Az első és a második kiadás között, 2018-ban jelent meg egy Kiss Tamás és szerkesztőtársai által jegyzett angol nyelvű munka is (*Unequal Accommodation of Minority Rights*),¹ amely az eredeti magyar nyelvű tanulmányok kiegészítésével „a társadalomtudományok nemzetközi fogalmi rendszerében és értelmezési modellekkel keretelve mutatta be a romániai magyarok etnopolitikai és társadalmi viszonyait” (6.). Ez az angol nyelvű kötet szerepet

kap a recenzió tárgyát jelentő mű bemutatásában és értelmezésében is. A kötetek szerzői gárdája erdélyi és magyarországi kutatókból áll, illetve kutatóhelyekhez kötődik, akik és amelyek munkássága komoly tudományos eredményekkel büszkélkedhet a kisebbségkutatás multidiszciplináris szcénájában. A szóban forgó, második magyar nyelvű kiadás tartalmát tekintve három jelentős változást tudhat magáénak. A Bárdi Nándor által jegyzett első fejezet (Románia magyarságpolitikája 1918 és 1989 között) 14 oldalra (+3,5 oldal irodalomjegyzékre) rövidült az első kiadás 120 oldalához képest (amiből akkor 7,5 oldalt tett ki a könyvészet). Bekerült ötödik fejezetként a gazdaságról szóló tanulmány Csata Zsombor tollából, és egy Pakot Levente által összeállított társadalomtörténeti és statisztikai diagramválogatás Erdély 20. századi nemzetiségi viszonyainak alakulásáról. Ezekről a változtatásokról eltekintve azonban a második kötet mind tartalmában, mind szerkezetében-felépítésében megegyezik a 2017-es első kiadással.

A kötet kilenc fejezetből épül fel, a fejezetek témája és egymásutánisága alapján a munka első ránézésre leginkább a régió vagy tájmonográfiák esetében szokásos, a társadalmi élet egy-egy szegmensét középpontba állító leírások és/vagy elemzések gyűjteménye. Az előszóból azonban tudható, hogy ennek

¹ Tamás Kiss, István Gergő Székely, Tibor Toró, Nándor Bárdi and István Horváth (eds.) (2018). *Unequal Accommodation of Minority Rights. Hungarians in Transylvania*. Palgrave Macmillan. (Palgrave Politics of Identity and Citizenship Series.)

a kötetnek ennél nagyobb ambíciói vannak, mivel az átfogó, leíró helyzetképekhez és a társadalmi folyamatok értelmezéséhez megpróbáltak valamiféle közös nevezőt találni. A tanulmányok, illetve a kötet vezérfonala, hogy a kisebbségi közösségre mint társadalmi önszerveződésre tekint, amelyet Románia és Erdély társadalmi viszonyaiba ágyazva igyekszik értelmezni. Néhány tanulmány azonban ennél is tovább megy, és jórészt a szociológiában, politológiában, közgazdaságtanban használt elméleti modellek alkalmazásával nemzetközi fogalmi rendszerbe ágyazza mondanivalóját.

A könyv egyik alapvető elméleti háttérének számít Brubaker újkeletű nacionalizmusokról felállított, sokat idézett teóriája.² E szerint az etnopolitikai küzdelmek három, egymással kölcsönösen függőségi viszonyban álló, ám relatív autonómiát élvező mező erőterében zajlanak. Ezek a mezők a kisebbséget befogadó állam nemzetiesítő szándékai, a kisebbségi közösségek politikai törekvései és az anyaország kisebbségvédelmi tevékenységei mentén szerveződnek. Ez a megközelítésmód a legtöbb tanulmányban visszaköszön. A másik fontos elméleti keret az etnikai párhuzamosság jelensége. Lijphart mára már klasszikusnak számító politikaelméleti munkái nyomán használják a társadalmi pillér fogalmát, ami olyan sűrű intézményes hálókat jelent, amelyek lehetővé teszik a csoporttagok számára, hogy életüket a „sajátjaik” körében éljék más csoportok vagy a többségi társadalom létezésének figyelembe vétele nélkül (73.). Ez a magyar kisebbségi politikában a *kisebbségi társadalom* kifejezés által leírt jelenség, aminek kiépítése, működtetése már a két világháború közötti magyar elitek jellemző stratégiájának számított (73.). A párhuzamos társadalom elképzelése és építése, illetve kiépítettsége csak korlátozottan alkalmazható az erdélyi magyar közösség tényleges társadalmi szerkezetének leírására, ugyanis egyes területeken jól strukturált és etnikailag integrált intézményes rendszer épült ki, illetve működött az elmúlt száz évben (oktatás, kultúra, vallás, politikai képviselet és részvétel, magyar önkormányzatok, részben a média). Más területek azonban egyáltalán nem etnikai alapon (egészségügyi ellátás, szakszervezetek, szociális ellátás) szerveződnek. Ezek közül

a könyv részletesen foglalkozik az oktatás, a vallás, a politikai képviselet, a média és a gazdaság területeivel, utóbbi esetében éppen az etnikailag integrált mező felé elmozdulás jelenségeit és miértjeit mutatja be a tanulmány.

Amellett, hogy az egyes tanulmányok használják az adott téma kurrens hazai és nemzetközi szakirodalmát és támaszkodnak elméleteikre, váltakozó módon kapcsolódnak direktben e két imént említett szemléleti kerethez. Nagyon erős ugyanakkor a kötetben a vizsgált időszakra vonatkozó, elérhető kvantitatív és kvalitatív adatok jelenléte, használata. Az egyes témák tehát nemcsak elméleti keretek között, hanem az empiria alapján is friss eredményeket szolgáltatnak adott tématerület elemzésével. A kötet így – ahogy a bevezetőben ezt a szerkesztők meg is fogalmazzák – a vizsgált időszak erdélyi társadalomtudományos eredményeinek egyfajta szemléjét és kontextusba helyezését végzi el.

Miután a szerkesztők az előszóban bemutatják az erdélyi magyar kisebbségi közösség társadalmi önképépítésének korábbi eredményeit, vagyis az előképnek, előzménynek tekintett munkákat, Bárdi Nándor írása következik Románia 1918 és 1989 közötti magyarságpolitikájáról. Ez a történeti megalapozásnak szánt írás rendkívül adatgazdag, a korábbi kiadásban megjelent változat jelentős lerövidítésének eredményeként pedig meglehetősen tömény és lényegre törő, főként a politikai periodizációs szakasz esetében szinte csak jelzésszerűen utal eseményekre, fordulópontokra, folyamatokra. A kelet-közép-európai újkeletű nacionalizmusok Brubaker által felállított hármas modelljét két elemmel bővíti ki Bárdi, amikor a történeti szemléletmód érdekében figyelembe veszi a korszakokként változó uralkodó ideológiai áramlatok hatásait, illetve ezt a négyelemű integrációs viszonyrendszert működtető elitek generációs különbségeit is (14.).

A második fejezetben Kiss Tamás elsőként a demográfiai folyamatokat mutatja be a 20. század első feléig visszanyúlva a változásra ható tényezők és a regionális különbségek kiemelésével, gazdagon adatolva a magyarság esetében népszámlálási adatokkal, a magyar nyelvű romák és a moldvai csángók esetében pedig megbízhatónak ítélt adatfelvételek eredményeire alapozva. Az etnikai rétegződési rendszer változását szintén történeti távlatban ra-

² Brubaker, Rogers (1996). *Nationalism Reframed. Nationhood and the National Question in the new Europe*. Cambridge University Press.

gadja meg, ennek legfontosabb tanulsága, hogy az erdélyi magyarság egyre inkább marginalizálódik a román társadalomban, nem kis részben a kedvezőtlen demográfiai folyamatoknak a hatására. Utóbbi pedig szerves következménye a román nemzetállami intézményrendszer és politikai berendezkedés által kitermelt aszimmetriáknak, amelyek száz éve hatnak az erdélyi magyarságra (54.).

Horváth István a nyelvismeret, a nyelvi jogok és a nyelvhasználat egymásba fonódó kérdéseit bontja ki a harmadik fejezetben. Ő arra az aszimmetriára hívja fel a figyelmet, amely a törvénykezés és a mindennapokban érvényes, nyelvhasználatra vonatkozó domináns ideológia között feszül. Előbbi esetében ugyanis az utóbbi évtizedekben jelentős, a pluralizmus elfogadása irányába tett lépésekről lehet számot adni. Eközben azonban a nyelvi sokszínűség kapcsán megfogalmazott domináns ideológia megmaradt a hivatalos (államnyelv) és a kisebbségek által beszélt nyelvek közötti aszimmetrikus viszony fenntartását kívánatosnak tartó normatív ideológia szintjén (93.).

Fábián Gyula közel 800 olyan, az elmúlt 25 évben született romániai jogszabályt tekint át és elemez a jogi keretéről írott negyedik fejezetben, amelynek kisebbségi jogi relevanciája van, és amelyeket a kötet társszerzői tematikus írásaikban nem érintenek (bár bizonyos mértékű átfedések azért adódnak). Ezek alapján állítja azt, hogy a kisebbségi jogokkal foglalkozó jogszabályok Romániában számosságuk ellenére leginkább csak „megtűrő” jellegűnek minősíthetők, mivel nagy részük nem biztosítja a kisebbségek fejlődéséhez szükséges jogi kereteket. Ezt a kisebbségi jogok kollektív jogokként való elismerésével, illetve az autonómia biztosításával tudná a román állam elérni. Mindezeknek és egyéb kisebbségi jogoknak a kikényszerítését pedig az anyaország, vagyis a magyar állam feladatának és kötelességének tartja a szerző.

A gazdaság intézményesülése kapcsán Csata Zsombor arra mutat rá az ötödik fejezetben, hogy ezen a területen messze nem olyan jelentős az intézményi párhuzamosság kiépültsége, jelenléte, mint például az oktatás, kultúra vagy a vallási élet területén. Empirikus adatok alapján azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy az etnicitás egyre fontosabb szerepet tölt be a gazdasági folyamatok és interakciók

vezérlésében. Ez összefügg egyfelől azzal, hogy növekszik a magyarok földrajzi koncentrációja Erdélyben, ahogy az etnikailag integrált intézményeik száma is (oktatás, vallás, kultúra, részben a média). Ezek mellett a csökkenő román médiakitértés is hozzájárul ahhoz, további más tényezők mellett, hogy romlik a magyarok román nyelvtudása, ami kimutatható mértékű jövedelmi hátrányt okoz számukra a munkaerőpiacon, és ezáltal növeli a társadalmi egyenlőtlenségeket a kárukra.

A hatodik, Kiss Tamás, Toró Tibor és Székely István Gergő által jegyzett fejezetben a szerzők az erdélyi magyar közösségről mint politikai entitásról beszélnek. A brubakeri triadikus modell alapján a román nemzetállam, az erdélyi politikai elit és Magyarország etnopolitikai törekvéseinek metszetében elemzik az erdélyi magyar politikai közösség helyzetét. A román kisebbségpolitikai rezsím alapvető jellemzőjének a dualitást tartják, amelyet úgy lehet leírni, hogy miközben a román államberendezkedés nemzetiesítő jellege vitathatatlan, ugyanez az állam bátorítja az etnicitás politikai aktivizálódását, vagyis azt, hogy a kisebbségi közösség tagjai etnikai pártjaikon keresztül vegyenek részt a román politikai életben (203.). Ezt a kisebbségpolitikai rezsímet nevezik *aszimmetrikus akkomodációnak* a szerzők, ami a többségi etnikum számára nem csupán politikai, hanem demográfiai (lásd: 2. fejezet) és társadalmi (lásd: 2. és 5. fejezet) dominanciát eredményez. Ez a rezsím nem kínál az erdélyi magyar elit számára sem szegmentális autonómiát, sem etnikai hatalom-megosztást, ehelyett egy erősen aszimmetrikus viszonyt erőltet rá a magyar politikai közösség legfontosabb képviselőjére, az RMDSZ-re, aminek pozíciója és forrásszerző képessége épp az aktuális politikai alkuk és konstellációk függvényében változik (205.). A harmadik mező, a magyar nemzetpolitika elemzése kapcsán megállapítják, hogy az erdélyi magyar politikai mezőre gyakorolt hatása limitált, valamint hogy versengő nemzetdiskurzusok jellemzik a magyarországi politikai életet. Rámutatnak arra, hogy a nemzet definíciójával kapcsolatos küzdelmek intenzitása, valamint egy militáns anti-etnicista diskurzus léte egyedinek számít a térségben (253.). A határon túli magyarokhoz való viszonyulás a magyar közvéleményben sem egyértelmű, a Kádár-korszakból örökölt államnemzeti eszme továbbélése nem kis

részben a jóléti sovinizmus hatásainak köszönhető (254–256.). Mindezeket a megállapításokat számos, 2000 és 2014 között készült nagymintás felmérésből származó adattal, romániai választási eredmények elemzésével, illetve magyarországi történeti és recens közvéleménykutatások bemutatásával támasztják alá, illetve teszik színesebbé a szerzők.

A hetedik fejezetben a romániai magyar nyelvű oktatási rendszer jogi, illetve bürokratikus hátterének összetettségét és anomáliáit feltárva Papp Z. Attila és Márton János tanulmánya bemutatja a jelenleg Erdélyben létező magyar nyelvű oktatási hálózat szintjeit és problémáit. Habár az oktatás számít Erdélyben a párhuzamos társadalomépítés egyik legjobban intézményesült és kiépített területének, a szerzők nem használják ezt az elméleti megközelítést témájuk bemutatásánál. Inkább arra hívják fel a figyelmet, hogy jelenleg az anyanyelvi oktatás az országos oktatási rendszer részét képezi úgy, hogy közben nem rendelkezik saját működését meghatározni képes intézményes keretekkel, egyértelmű szereplőkkel, mivel a jelenlegiek közül (egyházak, társadalmi és politikai szervezetek, állami és helyi igazgatási szervek, magyarországi szervezetek, illetve az állam) egyik sem tekinthető a rendszer igazi gazdájának. Ez a rendszerszintű fejlesztések elmaradásával, hosszútávon az eredményesség csökkenésével jár. A szerzők arra is felhívják a figyelmet, hogy míg a bemeneti adatokat az alapos demográfiai elemzéseknek köszönhetően jól ismerhetjük, a belső és a kimeneti, vagyis eredményességi mutatók feltárása és elemzése még csak mostanában kezdődött meg, holott a tervezéshez és fejlesztéshez ezekre is szükség lenne.

A romániai magyarok vallási életét és annak intézményes kereteit bemutató nyolcadik fejezet szintén nem él azzal a kínálkozó lehetőséggel, hogy etnikailag integrált mezőként mutassa be a vallási életet. Kiss Dénes megállapítja ugyanakkor, hogy a vallási élet az erdélyi magyarság számára kiemelkedően fontos társadalmi gyakorlat, a katolikus és protestáns egyházak pedig a kisebbségi önrendelkezés, és így a társadalomszervezés fontos, az erdélyi magyarság fennmaradásában nélkülözhetetlen szerepet betöltő letéteményesei. Népszámlálási adatok, illetve reprezentatív mintákon végzett szociológiai kutatások eredményeire támaszkodva állapítja meg

a szerző, hogy a vallási élet gyakorlati, valamint kognitív aspektusait tekintve is a romániai magyarság mutatói messze jobbak az anyaországi magyarok mutatóinál, bizonyos értékekben pedig megközelítik vagy megelőzik a romániai teljes népesség mutatóit is, még ha a felekezetek között egyes mutatók esetében különbségek is tapasztalhatók. Az egyházak felekezetek szerinti intézményrendszerének áttekintésében a két legfontosabb területre, az oktatási és a szociális jellegű intézményhálózatok bemutatására szorítkozik a tanulmány.

Az utolsó fejezetben az erdélyi magyar nyilvánosság elemzését Magyarai Tivadar, a médiafogyasztását pedig Kiss Tamás végzi el empirikus adatokra támaszkodva. A tanulmány szerint csak megkötésekkel beszélhetünk autonóm erdélyi nyilvánosságról, és így az etnikai párhuzamosság is csak megkötésekkel értelmezhető a média területén. Ennek oka, hogy a médiumok jelentős részének fenntartói vagy a romániai vagy a magyarországi médiaszerkezet részei. E mellett az erdélyi magyar nyilvánosság több szempontból is igen tagoltnak tekinthető. A regionális tagoltság a nyomtatott sajtó és a rádiózás helyi jellegéből adódik egyfelől, másfelől a társadalmi és demográfiai szerkezet is ezt támogatja. Ez a tagoltság a magyar politikai osztály és a tágabb értelemben vett elitek kudarcát tükrözi, mivel nem sikerült egy országos/teljes Erdélyt lefedő nyilvánosságot létrehozni, kialakítani egyik médium formájában sem. A nyilvánosság szerkezetileg is tagolt, mert míg egyik része az autonóm struktúra jegyeit mutatja a piaci alapon szerveződő médiaműhelyeken keresztül, addig a másik része a román közszolgáltatáshoz kötődő kisebbségvédelmi modell szerint működik. Az erdélyi magyarok megosztottak a román, illetve a magyarországi nyilvánossághoz való viszonyuk tekintetében is.

A kötetet néhány nagyon informatív, viszont a fekete-fehér nyomtatás miatt kissé nehezen követhető ábra zárja Pakot Levente munkájának köszönhetően. A mellékelt táblázatok azonban segítenek az értelmezésben. Első ránézésre kevésnek tűnik ez az öt tematikus ábra, ám aki kicsit is jártas az erdélyi magyarságra vonatkozó adatokkal kapcsolatos témákban az tudja, mennyire nem egyszerű feladat nemzetiségek szerinti társadalomstatistikai adatokhoz hozzájutni, illetve azokat idősorosan előállítani Erdély vonatkozásában.

Ez a könyv több, mint az előszóban hivatkozott-bemutatott, a társadalmi önképépítést szolgáló, társadalmi-gazdasági folyamatokat összegző-elemző előképek, mivel a tanulmányok egy része nagyon határozottan néhány kisebbségsszociológiában, politikai szociológiában, politikatudományban ismert és használt elméleti keretezésre épít. A kötetben szereplő tanulmányok visszatérő motívuma a román kisebbségpolitikai rezsim által működtetett, illetve kitermelt hatalmi aszimmetria, amit Kiss Tamás és szerzőtársai a hatodik fejezetben az aszimmetrikus akkomodáció fogalmával írnak le. A hatalmi aszimmetria adott területre gyakorolt hatásait fejt ki a tanulmányok többsége, úgy, mint a demográfiai és társadalmi makrofolyamatokról szóló, a nyelvi jogok és általában a kisebbségi jogalkotás és joggyakorlat visszasságait és egyenlőtlenségeit bemutató, valamint az erdélyi magyar kisebbség politikai képviselőjének működését feltáró írások. A többi tanulmány pedig az etnikai párhuzamosságok témára reflektálva vagy reflektálatlanul, de azokat az alrendszereket, struktúrákat mutatja be, amelyekben etnikailag integrált intézményes struktúrákat működtet vagy működtethet az erdélyi magyar közösség (politikai képviselő, oktatás, vallás, média és részben a gazdaság).

Ha valamit hiányolni lehet ebből a rendkívül adatgazdag és komoly elméleti háttérrel felvértezett könyvből, az a tudatosabb szerkesztés, az egybecsengésekre, egymást erősítő eredményekre és az átfogó elméleti keretezésre hangsúlyt helyező szerkesztői összegzés (akár a kötet elején, akár a végén). Az aszimmetrikus akkomodáció és az etnikai parallelizmus egymáshoz viszonyított rendszerét,

illetve makrotársadalmi folyamatok általi befolyásoltságukat és erre való hatásait, vagyis az összefüggéseket csak részlegesen, egy-egy említés szintjén tárja fel a könyv egyik-másik írása, ahogy az egyes tanulmányokban megjelenő, más témák eredményeit megerősítő megállapítások sincsenek kihangsúlyozva. Mindezeket a korábban már említett angol nyelvű munka végzi el. Ott egyértelműbb és bősegebb az elméleti keretezés,³ világosabb az az elméleti struktúra, amit a szerzők létrehozta, az egyes tanulmányok pedig az ebben a struktúrában elfoglalt helyükön szerepelve beszélnek arról, ami támogatja, aládúcolja a felépített elméleti rendszert. Itt a tanulmányok sorrendje nem ad hozzá a háttérben húzódó elméletek megerősítéséhez; pozíciójuk, valamint egymáshoz és az egészhez való viszonyuk is reflektálatlan.

Ezt az egy hiányosságot leszámítva azonban hiánypótló és mértékadó művet vehet kezébe az olvasóközönség. Egy olyan művel gazdagodott az erdélyi és a magyar nyelvű tudományosság, ami amellet, hogy segíti az erdélyi magyarság számára az önképépítést a hiteles elemzéseivel és ábrázolásaival, hozzájárul az anyaországi magyarság Erdélyről kialakított, helyenként egyoldalú és romantizált képének árnyalásához, a valós kép megalkotásához. Ezeken túlmenően megmutatja a szakmai és a laikus közönség számára is a társadalomtudományi szcéna és ezen belül is a kisebbségsszociológia, a politikatudomány képességét nemzetközi léptékű teljesítmények megvalósítására.

³ Lásd erről: Culic, Irina (2018). Minority Political Agency in Political Regimes of Unequal Accommodation. *Hungarian Journal of Minority Studies*, 2018, Volume II., pp. 165–168.